

dium ut medium, neque in finem propter se, et in medium propter finem, sed quantum est ex suo modo operandi, æque tendunt in utrumque, et ideo merito dicuntur materialiter potius quam formaliter propter finem operari. Quapropter quantum ad formalem relationem in finem ita existimandum est de actionibus brutorum, sicut aliorum agentium naturalium. Idemque iudicium est de appetitu sensitivo hominis, si per se solum consideretur, et non ut subest motioni voluntatis vel rationis, de quo alias.

DISPUTATIO XXIV.

DE ULTIMA FINALI CAUSA, SEU ULTIMO FINE.

Quæ sit hic ratio agendi de materia hujus disputationis. — Quanquam disputatio de ultimo fine propria sit philosophorum moralium, tamen non potest metaphysica, quæ suprema sapientia naturalis est, illam omnino prætermittere; quia, sicut in aliis generibus causarum primas causas contemplantur, quod hactenus præstitimus, ita et in hoc. Unde et Aristoteles, 2 Metaphys., cap. 2, hanc rem attigit, dum probavit non dari processum in infinitum in finibus, et 12 Metaph., primo motori attribueret videtur rationem finis ultimi. Itaque moralis philosophus de fine ultimo disputat in ordine ad mores hominum, et ad media quibus comparandus est; metaphysici vero est agere de ultimo fine, quatenus primam rationem causandi in hoc genere obtinet, et quatenus ab eo pendet omnis causalitas aliorum finium, et consequenter quatenus ab eo pendent omnia entia, quæ per causalitatem esse participant; ac demum quatenus esse finem ultimum, attributum est primi entis. Duo igitur breviter de hoc fine ultimo explicabimus. Primum, an sit, simulque an unus sit, et quis sit. Deinde quem influxum habeat in hac ratione causandi.

SECTIO I.

An possit sufficienter probari ratione naturali, dari aliquem ultimum finem, et non dari processum in infinitum in causis finalibus.

1. *Duplex modus ultimi finis.* — Duobus modis, ut in superioribus diximus, potest intelligi aliquem finem esse ultimum, scilicet, vel secundum quid tantum, seu in aliqua serie mediorum seu respectu alicujus intentionis, et electionum quæ ab ea procedunt,

vel simpliciter, et respectu rerum omnium quæ in finem ordinari possunt; hic præcipue agimus de fine ultimo hoc posteriori modo, quia in eo sita est præcipua hujus rei difficultas; tamen ut a clarioribus procedamus, præmittemus aliqua de priori modo finis ultimi.

Resolutio de fine ultimo tantum secundum quid.

2. Dico ergo primo: in omni serie, seu intentione, et actione propter finem, necessario dandus est aliquis finis ultimus, vel negative, id est, qui ad alium finem in illa serie seu ex vi illius intentionis non ordinatur, vel etiam positive secundum quid, seu in illa serie, quia, nimirum, omnia, quæ ad illam pertinent, ad talem finem referuntur et ibi sistunt. Atque in hoc sensu impossibile est dari processum in infinitum in his finibus. Hanc conclusionem præcipue intendit Aristoteles, lib. 2 Metaph., et ex ultima parte necessario inferuntur reliquæ. Nam si procedendo ab electione primi medii versus finem non proceditur in infinitum, sistendum necessario est in aliquo, ultra quem non tendat intentio; ille ergo erit finis ultimus in illa serie, et negative, quia talis finis ad alium non ordinatur, alias in eo non sisteretur; et positive, quia in illum referuntur omnia quæ ad illam seriem pertinent, cum omnia propter illum appetantur; nam si quid non propter illum appeteretur, non pertineret ad illam seriem, sed quasi per accidens adjungeretur. Ut, verbi gratia, respectu medici, et in serie curationis, sanitas hominis est finis ultimus negative, quia illa est per se intenta, et ultra illam non progreditur intentio medici, ideoque illa consecuta cessat actio; est etiam finis ultimus positive, quia ad illam referuntur omnia, quæ sunt illius artis, ut instrumenta ad medicamenta conficienda, medicamenta ad temperandum vel evacuandum humorem, et hoc tandem ad ipsam sanitatem. Quod si aliquis fortasse medicamentum etiam sumat, vel propter delectationem, vel propter nutrimentum, jam ille finis non pertinet ad seriem curationis, sed ad aliam intentionem per accidens cum alia conjunctam.

3. Superest ut ultimam partem conclusionis probemus, quam late demonstrat Aristoteles, citato loco; facile autem in hunc modum formari potest demonstratio. Nam imprimis descendendo ab intentione finis ad electionem vel executionem mediorum, ne-

cesse est ut tandem sistat electio in aliquo medio, quod sit primum in executione, et ultimum in ordine intentionis, quia alias nunquam posset actio inchoari, et ita frustranea esset omnis electio, quia semper procederet ab una electione in aliam, et nunquam perveniretur ad usum, et ita tolleretur omnis actio. Unde quantum est evidens experientia, inchoari a nobis inquisitiones finium per media, tam est evidens in progressu finis ad media sisti in ultimo, seu primo medio. Rursus, quod ab hoc primo medio versus finem tendendo, non possit in infinitum procedi, probatur primo, quia impossibile est omnia, quæ in illa serie appetuntur, propter aliud appeti; ergo sistendum est in aliquo, quod appetatur propter se; ille ergo erit finis ultimus in illa serie. Nam in illa particula, *propter se*, includitur negatio propter aliud, quæ negatio etiam in antecedenti supponitur, dum assumimus non posse omnia objecta, seu omnes fines contentos in una serie, propter aliud appeti, vel in aliud ordinari.

4. Hoc autem antecedens probatur; nam sumo totam finium et mediorum collectionem (sive enim hæc finita sit, sive infinita, potest tota simul concipi); de illa ergo interrogo, an propter se appetatur, vel propter aliud; non potest dici hoc posterius, alias extra totam collectionem esset aliquid, quod involvit contradictionem; ergo dandum est primum; ergo necessario intra illam collectionem sistendum est in aliquo, quod propter se appetatur. Nam cum incipiendo a primo medio, illud eligatur propter secundum, et secundum propter tertium, et sic deinceps, nisi sistatur in aliquo fine propter se intento, non poterit tota collectio propter se appeti, quia neque ratione omnium, vel singulorum quæ in illa sunt, cum multa ac fere omnia propter aliud appetantur, nec ratione alicujus, nisi aliquid admittatur propter se intentum; necessario igitur hoc admittendum est.

5. *Objectioni satisfi.* — Dicitur fortasse illam collectionem nec propter se appeti, nec propter aliud, quia non tota per modum unius intenditur, sed per partes (ut ita dicam), id est, amando singula ex contentis in illa collectione; atque ita dicitur solum appeti amando unum propter aliud. Unde etiam concedetur quod, licet collectio eorum quæ amantur unum propter aliud, semper sit finita, quia procedendo ab uno in aliud non potest in infinitum pertransiri, nihilominus fines appetibiles in illa serie non sunt finiti,

sed in infinitum procedunt, et ita non sistit in aliquo ultimo et propter se appetibili.

6. Sed contra hoc evidenter procedunt rationes Aristotelis. Prima, quia hoc modo nunquam posset inchoari intentio; nam hæc inchoanda est ab aliquo quod sit primum in intentione; hoc autem nullum esse potest, si illo modo in infinitum proceditur. Nam vel illud, quod est primum in intentione, amatur propter se, et sic cessat processus; vel amatur propter aliud, et sic non potest esse illud primum in intentione, sed illud aliud propter quod amatur; ergo si semper proceditur ab uno amato propter aliud, in illud aliud propter quod amatur, nunquam dari potest primum in intentione; ergo nec dabitur prima intentio; ergo nunquam poterit intentio inchoari, quia non inchoatur, nisi ab aliqua prima.

7. Secunda ratio (et fere in eandem redit), quia sic tollitur causalitas finalis. Patet sequela; nam finis intermedius non causat, nisi in virtute prioris, et dependenter ab illo, ut præcedenti etiam disputatione declaratum et probatum est; ergo si in infinitum proceditur ab uno in alium priorem, et nunquam pervenitur ad finem primum in intentione, non poterunt omnes intermedii quicquam causare, cum omnes pendeant ab illo primo, et ille nunquam causet, vel non sit; necessario ergo veniendum est ad aliquem, qui sit primus in causando in hoc ordine, quem nunc ultimum vocamus in executione, quia in processu mediorum illic sistit inquisitio. Et declaratur hæc ratio, ne quis putet in ea peti principium, supponendo dari primum finem; non enim supponitur, sed probatur esse necessarium, si futura est causalitas finalis. Declaratur autem fere argumento in principio facto; nam sumo totam seriem finium collective: vel illa est dependens in causando finaliter ab alio fine, et hoc est impossibile, alias jam non sumeretur tota collectio; et præterea quia jam tota illa non posset causare, nisi innixa alteri, a quo pendere dicitur; de quo eadem redit questio, nam si ille finis dicatur esse independens, ille est ultimus, quem inquirimus; dependens autem poni non potest, alias comprehensus esset in priori collectione. Si autem tota collectio es independens in causando finaliter, necesse est intra illam esse aliquem finem independentem ab alio priori in causando finaliter; impossibile est enim omnia contenta in collectione esse dependentia.

et totam collectionem esse independentem, et eadem ratione impossibile est inchoari causalitatem, nisi in collectione causarum subordinatarum aliqua sit independens. Quem discursum latius prosequemur infra in causis efficientibus, demonstrando Deum esse.

8. Tertia ratio Aristotelis, et optima, est, quia dum dicitur omne medium appeti propter aliud, et nunquam perveniri ad aliquid propter se amabile, destruitur ratio boni, quod per se constat esse absurdissimum. Sequela patet, quia bonum utile ad aliud, solum est bonum secundum quid, et solum fit appetibile ratione alterius, ad quod est utile; ablato autem eo, quod est tale simpliciter, necesse est tolli illud, quod solum est tale secundum quid, praesertim cum solum sit tale per habitudinem ad alia. Ablato ergo fine propter se appetibili, aufertur bonum simpliciter, quod est per se bonum, et consequenter etiam aufertur bonum secundum quid, quia jam non habet unde sit bonum, neque unde reddatur appetibile. Unde aperta est repugnantia, dicere unum esse appetibile propter aliud, et hoc deinceps propter aliud, nullo existente appetibili propter se. Alias rationes habet Aristoteles, tum citato loco, tum 1 Ethic., cap. 2; sed haec sufficiunt; nam res etiam est satis clara.

Resolutio de ultimo fine simpliciter.

9. Dico secundo: etiam datur aliquis finis ultimus simpliciter respectu omnium rerum, et particularium finium, et coordinationum eorum, qui est ipsemet Deus. Haec assertio in doctrina fidei est certa, quam tradit D. Thomas, 1 p., quaest. 44, art. 4, et 103, art. 2; et cum eo caeteri Theologi ex illo Prov. 16: *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus*; et Apoc. 21 et 22: *Ego sum Alpha et Omega*. Idemque tradiderunt sancti Patres, praesertim Dionysius, c. 10 de Divin. nom.; et D. August., lib. 4 de Doctr. Christ., c. 23, et lib. 19 de Civit., a principio, et ex Philosophis id attigit Arist., 12 Metaphys., c. 10, et lib. de Mundo ad Alex., et Plato in Timæo, et lib. 4 de Legib., et Trismegist. in Pimand.

10. Difficultas autem est an possit evidenter ratione demonstrari, hunc finem ultimum esse unum respectu rerum omnium. Nam ex his demonstrationibus, quibus probatur non dari processum in infinitum in finibus, non

potest satis concludi, dari hoc modo aliquem finem ultimum universalem, seu communem, in quem omnia referantur, et ipse non in alium; nam unaquaque res potest in suum finem proprium ultimate tendere, et ita in nulla serie dabitur processus in infinitum in finibus, etiamsi nullus detur finis ultimus communis omnibus.

11. Respondetur, aliud esse quaerere an detur aliquis finis ultimus communis, in quem omnia ordinentur, aliud vero an res omnes et singula illum finem intendant ac quaerant. De hoc posteriori puncto dicemus in sectione sequenti; nunc solum de priori sensu agimus. Et in eo dicimus, esse evidens ratione naturali dari unum finem ultimum rerum omnium; idque colligi ex illo principio, quod non datur progressus in infinitum in finibus, adjunctis aliis duobus supra etiam demonstratis, nimirum, dari unum principium primum effectivum rerum omnium, et illud operari propter finem. Ex quibus ita concluditur ratio. Primum principium efficiens rerum omnium propter aliquem finem illas produxit, conservat ac regit, et in ejus intentione non datur processus in infinitum; ergo propter aliquem finem ultimum haec omnia operatur; ille ergo finis ultimus, quem primum agens intendit, est unus, et consequenter est finis ultimus simpliciter rerum omnium. Probatur haec ultima consequentia, caetera enim clara sunt. Quia non potest Deus plures ultimos fines, et suae intentioni adequatos in suis operibus intendere; nam etiam homo non potest hoc modo plures fines ultimos intendere, ut 1. 2, quaest. 1, art. 5, demonstratur; multo ergo minus Deus; quia intendere plures fines non ad perfectionem, sed ad imperfectionem potius pertinet.

12. Dices, esse longe diversam rationem de homine et de Deo; nam homo intendit finem ultimum ut finem suum, in quo suam beatitudinem et sufficientiam honorum omnium collocat, et ideo fieri non potest ut homo simul intendat duos ultimos fines completos; nam si neutrum sine altero sibi sufficere existimat, neuter est finis ultimus completus; si autem unum ex illis amat ut sufficientem, alter non potest habere rationem finis ultimi. At vero Deus dum operatur propter ultimum finem, non operatur propter ultimum finem suum, sed earum rerum quas creat; nam in superioribus est ostensum, esse differentiam inter voluntatem creatam et divinam, quod in voluntate creata actus

ipse voluntati ordinatur, ut ad finem, ad obiectum, quod amat; in voluntate autem divina minime; sed una res volita ordinatur in aliam ut in finem. Sic igitur non repugnabit Deum intendere plures ultimos fines earum rerum, quas extra se vult et operatur, quia respectu diversarum rerum nihil repugnat dari diversa bona, in quibus earum ultima perfectio, et quasi felicitas consistat. Sicut possunt plures homines, plures fines ultimos intendere, licet unus non possit. Nam ita se habet Deus intendendo pluribus rebus fines earum. Unde confirmatur; nam res, quarum Deus fines intendit, sunt diversarum rationum et naturarum; ergo habere etiam possunt varios fines ultimos sibi proportionatos; ergo et Deus potest illos fines, ut plures sunt, variis rebus intendere.

13. Dicit aliquis, Deum non intendere rerum varietatem et distinctionem, nisi in ordine ad aliquid unum, verbi gratia, complementum universi, vel aliquid simile, et ideo necessarium esse ut in procreatione rerum quantumvis distinctarum unum finem ultimum intendat. Sed hoc non satisfacit. Primo, quia non est adeo evidens Deum intendere res omnes creatas ad unius compositionem vel complementum; nam, licet in corporalibus ita appareat, de spiritualibus non ita potest ratione probari, maxime si spiritualia cum corporalibus comparentur, et praecipue si Deus plures mundos produxisset, prout potuit. Secundo, illud non satis est ut omnia dicantur habere unum finem ultimum simpliciter, tum quia ipsa unitas et constitutio universi est quid valde imperfectum, ut ad illud dicantur omnia sicut ad finem ultimum ordinari; tum etiam quia ipse ordo rerum universi ordinatur ad singularum rerum vel specierum conservationem, et omnia corporalia ordinantur aliquo modo ad hominem, ut etiam Aristoteles agnovit, 1 Polit., c. 5.

14. Quapropter non potest aliter tota haec demonstratio concludi, nisi demonstrando ultimam partem conclusionis, nimirum, hunc ultimum finem, quem primum efficiens intendit in suis actionibus, non posse esse aliquid aliud a seipso; nam hinc evidenter sequitur res omnes procreatas, quantumvis inter se diversas, sicut uniantur in uno primo principio, ita etiam uniri in uno ultimo fine, etiamsi fingamus aliquas earum ita esse constitutas, ut inter se una ad alteram, vel plures ad unam aliquam extra Deum ordinentur. Prima autem propositio assumpta pro-

batur, quia id, quod est unicuique agenti finis potissimus suarum actionum, est illi optimum et maximum bonum, praesertim si ordinata sit et recta intentio, ut docuit Arist., 1 Ethic., cap. 7; sed primo agenti nihil est optimum et maximum bonum, nisi ejus intrinseca bonitas; ergo respectu illius nihil potest esse ultimus finis actionum et effectuum ejus, nisi ipsemet ratione suae bonitatis; ultimus enim finis est potissimus in omni intentione et actione. Praeterea, quia ratio causae finalis perfecta est, et de se pertinet ad perfectionem simpliciter; ergo convenit Deo in summo gradu perfectionis, tum quia omnis perfectio simpliciter est in Deo in summo gradu; tum etiam quia, cum bonitas sit ratio causandi finaliter, et Deus sit summum bonum, necesse est ut rationem et perfectionem finalis causae in summo habeat. Sicut autem summa perfectio in ordine efficientium est, quod sit primum et universalissimum, ita in ordine finium, quod sit ultimus et universalissimus; ergo talis perfectio necessario tribuenda est Deo. Praeterea omne agens, in quantum agens, operatur aliquo modo propter seipsum, atque ita est finis suarum actionum; ergo et primum agens omnia operatur propter se; ergo est finis omnium, cum omnia sint ex actione et effectione ejus; non est autem finis non ultimus; nam is semper est in suo ordine imperfectus; ergo est finis ultimus. Tandem huc tendit illud axioma, quod ordo finium est juxta ordinem agentium; nam agens quo perfectius vel universalius, eo intendit perfectiorem vel universaliorem finem; Deus autem est perfectissimum et universalissimum agens; ergo intendit perfectissimum et universalissimum finem. Legatur D. Thomas, 3 cont. Gent., cap. 17 et 18.

15. Ad objectionem ergo superius factam respondetur, quamvis Deus non agat propter se ut propter finem suum, sed suorum effectuum vel actionum, nihilominus non posse habere nisi unum finem ultimum omnium earum, non quia illum finem quaerat ut satiatur, et in eo habeat sufficientiam honorum omnium, sed potius, quia supponitur habens in se sufficientiam honorum omnium, et summam bonitatem ac perfectionem, a qua sola primo moveri seu invitari potuit, ut aliis beneficeret propter seipsum. Unde, licet verum sit, ex ipsis rebus, quas creat, quasdam ordinare ad alias, ut ad fines, vel potius omnes ita inter se connectere, ut aliae aliis vi-

cissim deserviant, atque hoc modo sub ipso Deo assignari possint alii fines communes vel universales, ad quos singulæ creaturæ, præter privatos fines, ordinantur ab ipsomet creatore, et præsertim ad ordinem vel similitudinem universi, tamen simpliciter nullas extra Deum potest dici finis ultimus, in quem divina intentio seu actio tendit. Adeo ut dixerit D. Thomas, quæst. 3 de Potent., a. 13, ad 14, ipsam etiam communicationem divinæ bonitatis non esse finem ultimum, sed ipsamet divinam bonitatem, quia communicatio bonitatis divinæ, quid creatum est, unde ipsa etiam refertur in bonitatem increatam, ex cuius amore Deus se communicare voluit, non quia ei sit commodum aut utile, sed quia ipsum deceat, sitque suæ bonitati consentaneum. Addit vero ibidem D. Thomas Deum non agere ex appetitu finis ultimi, sed ex amore sui, quia non agit ad consequendum finem ultimum, sed ad communicandam bonitatem ejus. Quod quidem est verum respectu ipsiusmet Dei, quia, ut sæpe diximus, non agit propter se ut propter finem suum; tamen respectu creaturarum dici etiam potest, Deum operari ex appetitu finis, id est, appetens, ut creaturæ seipsum ut finem consequantur.

16. *Deus ultimus creaturarum finis objectivus, non formalis.* — Ex quo etiam intelligitur, cum in præcedenti disputatione distinxerimus duplicem finem, objectivum et formalem, Deum non dici ultimum finem formalem, sed objectivum creaturarum, vel proprie, vel late de objecto loquendo, juxta ea quæ dicemus sectione sequenti. Et ratio est, quia finis formalis non est ultimus simpliciter, cum in objectivum ordinetur, ut supra ostensum est. Item, quia, licet Deus sit summum bonum, tamen creaturæ non assequuntur illud, nisi quatenus aliquo modo illud participant; unde assecutio illius boni summi, quæ finis formalis dicitur, semper est aliquid creatum. Unde obiter solvitur quædam objectio supra facta, nimirum, quomodo tanta rerum ac naturarum varietas possit ad eundem ultimum finem ordinari; ratio enim est quia ille non est finis, ut assecutio, sed ut bonum assecutum; res autem diversæ habent diversitatem in modo assequendi finem illum, quamvis in eodem fine ultimo conveniant, sicut conveniunt in eodem primo principio, differunt tamen in modo, aut gradu emanationis ab ipso.

17. *Actionum Dei finis Cui, ipse Deus.* —

Tandem intelligitur ex dictis, quod, licet respectu creaturarum Deus sit finis ultimus objectivum, cuius gratia vel creatæ sunt, vel ipsæ operantur, tamen respectu actionis ipsius Dei est ultimus finis Cui; nam illi creantur, vel aguntur omnia, vel potius sibi-met creat et efficit omnia. Omne enim agens habet rationem finis Cui, respectu suæ actionis, sive per eam quærat commoditatem suam, ut communiter agunt agentia creata, vel tantum communicationem et manifestationem suæ bonitatis, ut Deus.

SECTIO II.

Utrum finis ultimus per se ac proprie concurrat cum omnibus finibus proximis ad finaliter causandum, et consequenter an omnia agentia in omnibus actionibus suis finem ultimum intendant.

1. *Explicatur titulus quæstionis.* — Quæstio hæc intelligenda est de ultimo fine simpliciter seu universali; nam de illo, qui tantum est ultimus in aliqua serie, jam supra ostendimus ipsum esse qui immediate influit finaliter in omnes effectus vel actiones ad illam seriem per se pertinentes. Imo diximus hujusmodi finem esse totam rationem causandi, ita ut media vel fines intermedii nullam propriam causalitatem finalem habeant, nisi quatenus substant, vel quasi informantur ab hoc fine. De fine vero ultimo simpliciter est specialis quæstio, an influat cum omnibus finibus particularibus ad causalitates eorum per se et immediate, per modum causæ universalis in eo genere, ad eum modum quo prima causa efficiens in genere efficientis causæ concurrat per se immediate cum omnibus causis efficientibus particularibus.

Argumenta in partem affirmantem.

2. Et videtur quidem omnino ita esse dicendum: primo, quia ratio causæ finalis tam perfecte et universe convenit Deo in suo genere, sicut ratio efficientis in suo; ergo, sicut ratio primi efficientis ita convenit Deo, ut omnia ab ipso pendeant per se et immediate in causando efficienter, ita ratio primi seu ultimi finis convenit Deo cum hac perfectione et universalitate, ut ab ipso in causando pendeant per se et immediate omnes particulares fines. Nec satis est si quis dicat causalitates particularium finium pendere quidem immediate a Deo, non tamen in genere finis, sed in genere efficientis, sicut de materiali et for-

mali causa superius diximus; non (inquam) hoc est satis, quia causalitas materialis et formalis includunt imperfectionem, propter quam a Deo in suo genere exerceri non possint, et ideo concursus Dei ad illas causalitates est per efficientiam; at vero causalitas finalis ut sic formaliter nullam imperfectionem involvit, et ideo tam immediate ac per se potest Deo convenire circa omnem actionem et causalitatem, sicut causalitas effectiva; ergo æque illi convenit, nam quidquid perfectionis simpliciter in Deo intelligi potest, illi inest. Unde confirmatur; nam sicut est ordo per se inter causam efficientem proximam et primam, ita inter finem proximam et ultimum; nam, sicut proxime efficiens causa habet entitatem et vim efficiendi participatam a prima, ac propterea dependentem ab illa, ita finis proximus habet bonitatem, per quam finaliter causat, participatam a summa bonitate finis ultimi; ergo æque pendet ab illo quoad causalitatem in suo genere.

Argumenta pro negativa parte.

3. In contrarium autem est, quia neque in propriis agentibus propter finem, ut sunt in intellectualia, neque etiam in inferioribus videtur intervenire per se et immediate hujusmodi influxus ultimi finis in omni finali causalitate. Probatur prior pars, quia in agentibus per intellectum finis non habet causalitatem, nisi cognitus sit ab eo, qui propter finem operatur; sed hæc agentia operantur propter finem particularem, quando nihil omnino cogitant de fine ultimo universali; ergo tunc finis particularis causat finaliter sine actuali influxu per se ac immediato ipsius finis ultimi in illo genere causæ. Et confirmatur ac declaratur amplius: nam causalitas in genere finis est per motionem metaphoricam; ergo, ut Deus concurrat immediate per modum ultimi finis, et in genere causæ finalis, necesse est ut metaphorice simul moveat, seu ut metaphorice motio, quæ est a fine particulari, sit etiam immediate ab ipso, ut talis est; hoc autem esse non potest, nisi ipse sit cognitus, ut constat ex supra dictis de metaphorice motionem; ergo. Et sane ipsa experientia hoc satis suadere videtur; nam quando homo movetur a sanitate, ut illam inquiret, nullo modo movetur immediate a bonitate divina, de qua nil cogitat, sed de convenientia sanitatis.

4. Nec refert si quis dicat sanitatem non movere, nisi quatenus habet bonitatem par-

ticipatam a divina bonitate; nam hoc perinde est ac si dicatur, remote provenire illam motionem a bonitate per essentiam, quatenus ab illa derivata est aliqua bonitas in sanitate, non tamen quod ipsamet bonitas per essentiam, immediate ac per se etiam concurrat. Sicut etiam calor non calefacit, nisi per virtutem agendi participatam a virtute effectiva per essentiam, quæ est in Deo; ex vi tamen hujus participationis, seu emanationis illius effectus a tali virtute participata, non est immediate a Deo, sed remote, et ideo necesse est quod per ipsam virtutem increatam Deus immediate influat, ut habet proprium influxum primæ causæ efficientis; hunc autem modum influxus non habet in genere finis, ut probare videtur ratio facta.

5. Atque hinc a fortiori probatur altera pars de inferioribus agentibus; nam bruta, eo modo quo per cognitionem metaphorice moventur, nullo modo dici possunt immediate moveri ab ipsa bonitate ultimi finis, quam multo minus possunt cognoscere. Inferiora autem agentia naturalia solum dicuntur operari propter finem, quatenus in suos fines tendunt aut diriguntur; illa autem non tendunt immediate in bonitatem ultimi finis, sed solum in talem formam, aut terminum actionis suæ. Quod vero dici solet, hæc agentia intendere assimilari ultimo fini in communicanda sua perfectione, metaphorice potius quam proprie dictum videtur; atque ita nihil deservit ad explicandam immediatam causalitatem ultimi finis circa has actiones. Assumptum patet, tum quia hæc agentia per se non intendunt similitudinem ut relatam ad bonitatem Dei, sed solum intendunt fundamentum illius similitudinis, quod non est aliquid, præter bonum illud creatum, quod est in eorum actionibus; tum etiam quia in sua communicatione, regulariter loquendo, non intendunt se communicare propter solam communicationem (ut sic dicam), sed propter aliquod commodum, vel perfectionem suam, scilicet, ut conservent suam speciem, vel ut se perficiant; signum ergo est, in sua communicatione non intendere proprie ac formaliter assimilationem ad communicationem Dei.

Varie sententiæ.

6. In hac re invenio frequenter a Theologis dictum, Deum esse finem ultimum creaturarum omnium, ita ut omnes in actionibus suis illum assequi intendant, unaquæque juxta captum suum. Ita docet late D. Thomas, 3